

Tiesnešu specializācijas darba grupa

Tieslietu padomes stratēģijas 2021. - 2025. gadam 3. rīcības virzienā “Efektīva un kvalitatīva tiesu vara” minēto uzdevumu īstenošanai.

Par zemesgrāmatu lietu specializāciju tiesās

Tieslietu padome 2024.gada 19.janvārī ar lēmumu Nr.3 izveidoja Tiesnešu specializācijas darba grupu (turpmāk – darba grupa), kurai tika noteikti divi uzdevumi:

- izvērtēt tiesnešu specializācijas pamatprincipus un to pilnveidošanas iespējas (*Tieslietu padomes 2016. gada 17. oktobra lēmums Nr. 66*), tostarp zemesgrāmatu lietu pārvaldības funkciju īstenošanu tiesās;
- aktualizēt citus ar tiesnešu specializācijas stiprināšanu saistītus jautājumus.

Tiesnešu specializācijas darba grupa tika izveidota šādā sastāvā:

- Ilze Celmiņa – Rīgas apgabaltiesas tiesnese;
- Baiba Ozoliņa – Rīgas pilsētas tiesas tiesnese;
- Inita Ilgaža – Tieslietu ministrijas valsts sekretāra vietiece tiesu jautājumos.

Ņemot vērā nepieciešamību aptvert jautājumus visās specializāciju jomās, darba grupa pieaicināja arī Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas tiesnesi Signi Grīnbergu, Rīgas pilsētas tiesas tiesnesi Ingunu Helmani, kura specializējusies zemesgrāmatu lietu izskatīšanā, un Administratīvās rajona tiesas priekšsēdētāju Aigu Putniņu.

Darba grupa, ņemot vērā tiesnešu specializācijas jautājuma komplicētību, ir izstrādājusi divus ziņojumus: “Noslēguma ziņojumu” un “Par zemesgrāmatu lietu specializāciju tiesās”. Atsevišķa ziņojuma “Par zemesgrāmatu lietu specializāciju tiesās” izstrāde pamatojama ar nepieciešamību paplašināti skaidrot zemesgrāmatu reformas rezultātus un situāciju 2024. gadā, kā arī turpmāko risinājumu pamatojumu.

Ziņojuma satura rādītājs

Ievads – reformas vēsture	3
1. Zemesgrāmatu lietas – viens no civillietu veidiem. Teorija un prakse	4
2. 2024.gada 20.jūnija diskusija “Par zemesgrāmatu specializāciju civillietu nozarē tiesās”	8
3. Tiesas jurists – jauna valsts amatpersona tiesā	9
4. Darba grupas secinājumi un priekšlikumi.....	10

Ievads – reformas vēsture

Zemesgrāmatu reforma pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas tika balstīta uz 1993.gada 30.marta likumu "Par 1937.gada 22.decembra Zemesgrāmatu likuma spēka atjaunošanu un spēkā stāšanās kārtību", ar kuru tika nolemts atjaunot 1937.gada 22.decembra Zemesgrāmatu likuma spēku un uzsākt zemesgrāmatu nodaļu darbību 1993.gada 5.aprīlī. Ar šo likumu tika noteikts, ka zemesgrāmatas ietilpst tiesu sistēmā. Tika izveidotas Zemesgrāmatu nodaļas nekustamo īpašumu reģistrēšanai, kā arī ar tiem saistīto tiesību nostiprināšanai. Šīs nodaļas pārzināja apgabaltiesas, bet līdz to izveidošanai - rajonu (pilsētu) tiesas. Tiesības nostiprināja uz zemesgrāmatu nodaļas priekšnieka lēmumu pamata, ierakstot nostiprināmās tiesības zemesgrāmatā.¹

Ar 1997.gada 29.janvāra grozījumiem likumā "Par tiesu varu" tika iekļauta jauna, 15.¹ nodaļa "Zemesgrāmatu nodaļas un zemesgrāmatu nodaļu tiesneši". Būtiskākais grozījums:

- nostiprina Zemesgrāmatu nodaļu kā tiesu iestāžu statusu,
- zemesgrāmatu tiesnešu statusu pielīdzina rajona (pilsētas) tiesnešu tiesiskajam statusam,
- nosaka zemesgrāmatu tiesnešu iecelšanas, stažēšanās kārtību un kvalifikācijas novērtēšanas prasības,
- nodrošina pārstāvniecību tiesnešu pašpārvaldē,
- zemesgrāmatu nodaļas tiesnesim nav mantijas, bet ir zemesgrāmatu nodaļas tiesneša amata zīme, ko piešķir, tiesnesim stājoties amatā.

Satversmes tiesas 2006.gada 14.marta spriedumā lietā Nr. 2005-18-01 pausta atziņa, ka zemesgrāmatu nodaļas tiesnesis, pieņemot lēmumus par nekustamā īpašuma ierakstīšanu zemesgrāmatā vai ar nekustamo īpašumu saistītu tiesību nostiprināšanu, rīkojas valsts pārvaldes jomā, kaut arī šī rīcība rada civiltiesiskas sekas. Šāds zemesgrāmatu nodaļas tiesneša lēmums par nekustamā īpašuma ierakstīšanu zemesgrāmatā vai ar nekustamo īpašumu saistītu tiesību nostiprināšanu, „kaut gan tiek noformēts kā tiesas nolēmums (tiesneša lēmums), pēc būtības ir administratīvais akts.”

No 2012.gada 1.janvāra zemesgrāmatu nodaļas tika iekļautas rajona (pilsētas) tiesas sastāvā, saglabājot zemesgrāmatu nodaļu patstāvību un nosakot papildu funkcijas:

- zemesgrāmatu tiesnesis izskata pieteikumus par saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšanu (CPL 50.nodaļa, saīsināti SBPI),
- pieteikumus par saistību piespiedu izpildīšanu brīdinājuma kārtībā (CPL 50.¹ nodaļa, saīsināti SPIBK),
- zvērinātu tiesu izpildītāju pieteikumus par izsoles aktu apstiprināšanu.

Laikā līdz 2018.gadam turpinājās diskusijas un vairāku darba grupu darbs pie zemesgrāmatu tiesnešu integrācijas tiesās, kas rezultējās ar Tieslietu padomes 27.11.2017. lēmumu Nr.69. "Par zemesgrāmatu nodaļu tiesnešu integrēšanu rajona (pilsētas) tiesās", kas paredzēja "atbalstīt zemesgrāmatu nodaļu tiesnešu integrēšanu rajona (pilsētas) tiesās, neierobežojot viņu tiesības pilnā apjomā veikt vispārējās jurisdikcijas tiesas tiesneša pienākumus”.

---

¹ Zemesgrāmatu likums 1995. gada 23. februāra likuma redakcijā

No 2019.gada 1.jūnija visi bijušie zemesgrāmatu nodaļu tiesneši tika iekļauti rajona (pilsētas) tiesnešu kopskaitā. Zemesgrāmatu lietu vešana tika iekļauta tiesu sistēmā un faktiski darbojas kā atsevišķa specializācija civillietās. Visās Latvijas tiesās tā ir izdalīta kā atsevišķa specializācija.

1. Zemesgrāmatu lietas – viens no civillietu veidiem. Teorija un prakse

1. No Eiropas Civiltiesību konvencijas Pirmā papildus protokola 1. panta izriet valsts pienākums izveidot un uzturēt sistēmu tiesību uz īpašumu nodrošināšanai un aizsardzībai. Aizsardzība jāattiecinā arī uz to, lai īpašuma tiesību nostiprināšanu veiktu tāda institūcija, kura Eiropas Civiltiesību konvencijas izpratnē varētu tikt atzīta par “neatkarīgu un neieinteresētu tiesu, balstītu uz likumu”.²
2. Bieži vien tikai pamatojoties uz tiesneša izpratni par nodibināmo tiesisko attiecību jēgu un mērķi, tiesību normas interpretāciju judikatūras ietvaros un pielietojot teleoloģisku normas iztulkošanu, ar zemesgrāmatu tiesneša lēmumiem tiek nodibināta tiesiskā stabilitāte un kārtība tiesiskajās attiecībās, izslēdzot civiltiesisku strīdu trīs instancēs.³
3. Valstīs, kurās materiālās tiesību normas nosaka, ka tiesību nodibināšanai un tiesību pārejai uz nekustamiem īpašumiem nepieciešams gan pats darījums, gan tā vēlāka korroborācija zemesgrāmatā – Vācijas, Austrija, Šveice, Latvija – ierakstam zemesgrāmatā ir tiesības radoša (konstituējoša) darbība. Šajās valstīs lēmumu par tiesību nostiprināšanu pieņem tiesu varas pārstāvis un zemesgrāmatas atrodas tiesu varas sastāvā.
4. Citāda nozīme nekustamā īpašuma reģistrācijai ir valstīs, kur nekustamā īpašuma tiesību pāreja nav sasaistīta ar ierakstu nekustamā īpašuma reģistrā un stājas spēkā ar darījuma noslēgšanu vai nekustamā īpašuma nodošanas brīdi. Tā ir, piemēram, Spānijā, Itālijā, Portugālē u.c. Šādos gadījumos nekustamā īpašuma reģistrācijas iestāde tikai pierēģistrē šo faktu, un reģistrācija nerada nekādas tiesības, jo tās ir jau nodibinātas pirms reģistrācijas, un to minētajās valstīs dara valsts pārvaldes iestādes. Šie reģistri ir deklaratīvi un satur tikai informatīva rakstura ziņas, tiem nav piešķirta publiskā ticamība.⁴
5. Tiesneši, izvērtējot iesniegtos dokumentus, pieņem lēmumus par lietu tiesību nostiprināšanu zemesgrāmatā. Atbilstoši Zemesgrāmatu likuma 1. panta terminoloģijai zemesgrāmatā ieraksta nekustamus īpašumus un nostiprina ar tiem saistītās tiesības. Arī pirkuma, dāvinājuma, hipotēkas u.c. līgumus zemesgrāmatā neregistrē, bet tiesnesis izvērtē, vai tie pamato lūgto tiesību nostiprinājumu un pieņem lēmumu par tiesību nostiprināšanu.
6. Saskaņā ar Augstākās tiesas senatora E.Kalniņa norādīto Vācijas, Austrijas, Šveices civiltiesību doktrīnā skaidri izcelta zemesgrāmatu vešanas loma privāttiesībās⁵:

6.1. Šveices tiesības

Zemesgrāmatu tiesības ir privāttiesību īsta speciālā apakšnozare ar spēcīgi izteiktu tehnisku raksturu. Lai šo tiesību nozari zināmā mērā pārvaldītu, nepieciešama ilga un intensīva zinātniska nodarbošanās ar to vai ilgāka praktiskā pieredze. *Schmid/Hürlimann-Kaup (N 363 ff)*

² Hofmeister H., Auer H. Das moderne Grundbuch: eine rechtsvergleichende Studie unter besonderer Berücksichtigung des österreichischen Beispiels. Österreichische Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit im Notariat, Wien, 1992, X.

³ Izvilkumi no Rīgas pilsētas tiesas tiesneses Ināras Jaunzemes 20.06.2024. diskusijas tēzēm

⁴ Turpat

⁵ Šeit izvilkumi. Pielikumā pilns senatora Erlena Kalniņa referāta teksts.

Zemesgrāmata ir reģistrs, kas sniedz informāciju par tiesībām uz nekustamiem īpašumiem. Šī institūta mērķis ir realizēt publicitātes principu nekustamo īpašumu jomā, t.i., padarīt redzamas (lietu) tiesības uz nekustamiem īpašumiem. Lietu tiesības kā absolūtas tiesības ir spēkā pret jebkuru trešo personu. Taču tās var tikt ievērotas (cienītas) tikai tad, ja tās ir ārēji redzamas (izzināmas). (ZGB 942. panta pirmā daļa).

Sistēma balstās uz ideju, ka uz nekustamiem īpašumiem pastāvošu lietu tiesību nodibināšana un pāreja pēc vispārīgā principa notiek ar ierakstīšanu īpašā valsts reģistrā – zemesgrāmatā. Saskaņā ar ZGB 958. pantu zemesgrāmatā var nostiprināt šādas tiesības uz nekustamiem īpašumiem: 1) īpašuma tiesību, 2) servitūta tiesības un reālnastas tiesības, 3) ķīlas tiesības.

Zemesgrāmatas vešanu dēvē kā valsts “publiski tiesisku pakalpojumu”, kas izpaužas kā (ārpusstiesas) valsts līdzdarbošanās privāto tiesību nodibināšanā, pārgrozīšanā un izbeigšanā, neesot strīdam. Zemesgrāmatu vešana notiek bezstrīdus procesā (*freiwillige Gerichtbarkeit*).

Līdzīgi kā valdījums attiecībā uz kustamām lietām zemesgrāmatā veido uz nekustamiem īpašumiem pastāvošo lietu tiesību „ārējo formu” („publicitātes formu”): šīs tiesības tiek darītas zināmas trešajām personām ar zemesgrāmatas palīdzību.

Saistība starp zemesgrāmatu un lietu tiesību izpaužas, piemēram, šādi:

1) likums prezumē, ka zemesgrāmatā kā īpašnieks ierakstītā persona ir konkrētā nekustamā īpašuma īpašnieks;

2) īpašuma tiesības uz nekustamo īpašumu pārņemšanai pēc vispārīgā principa nepieciešama ieguvēja īpašuma tiesība nostiprināšana zemesgrāmatā;

3) arī servitūta vai ķīlas tiesības nodibināšanai pēc vispārīgā principa nepieciešama attiecīgās ierobežotās lietu tiesības nostiprināšana zemesgrāmatā.

Zemesgrāmata iemieto *publisku reģistru* un attiecībā uz nekustamiem īpašumiem daļēji īsteno to funkciju, kāda attiecībā uz kustamām lietām ir valdījumam (leģitimācijas funkcija un nodošanas funkcija). Tādējādi zemesgrāmata ir publicitātes līdzeklis nekustamo īpašumu jomā (*publicitātes funkcija*). *Hrubesch-Millauer (N 03.01 ff)*

6.2. Austrijas tiesības

Zemesgrāmatai ir *centrālā nozīme* tiesību uz nekustamiem īpašumiem nodibināšanā, pārņemšanā un izbeigšanā. Attiecībā uz kustamām lietām zemesgrāmata pilda līdzīgus uzdevumus kā valdījums attiecībā uz kustamām lietām. Visupirms zemesgrāmatai ir būtiska nozīme, *nodibinot un pārnesot* tiesības uz nekustamiem īpašumiem, jo tam pēc vispārīga principa nepieciešama nostiprināšana zemesgrāmatā. *Iro (Rz 3/1 ff), Binder (Rz 14/1 ff)*

Zemesgrāmatu īpašā vērtība izpaužas tajā, ka visi nekustami īpašumi tajā jāieraksta *ex officio (von Amts wegen)*, un tas attiecas arī uz publisko mantu. Uz šī zemesgrāmatas pilnīguma balstās tās kā ar nekustamiem īpašumiem saistīto tiesisko attiecību *publicitātes līdzekļa* nozīme.

6.3. Vācijas tiesības

Nostiprinājumus zemesgrāmatā izdara *pirmās instances tiesa (Amtsgericht)* kā *zemesgrāmatu iestāde (Grundbuchamt)*, un to dara jurists pirmās instances tiesā (*Rechtspfleger*). *Wellenhofer*

Nekustamie īpašumi apmierina cilvēku pamatvajadzības, nodrošinot mājokli un ēdienu. Nekustamo īpašumu sociālā nozīme ir iemesls tam, ka tiesiskās attiecības saistībā ar nekustamiem īpašumiem neregulētas citādāk nekā saistībā ar kustamām lietām, tostarp ieviešot zemesgrāmatu sistēmu.

Zemesgrāmatas funkcija ir padarīt ārēji redzamas liettiesiskā stāvokļa attiecībā uz konkrēto nekustamo īpašumu pārmaiņas (publicitātes funkcija). Normas, kuras regulē liettiesisko stāvokļu izmaiņu priekšnoteikumus, ir materiālās zemesgrāmatu tiesības (šīs normas ietvertas Civilt kodeksā). Normas, kuras regulē zemesgrāmatu vešanas kārtību, ir procesuālās zemesgrāmatu tiesības (šīs normas galvenokārt ietvertas Zemesgrāmatu likumā). *Lücke (Rn. 341 ff)*

Valdījums attiecībā uz nekustamiem īpašumiem nav piemērots publicitātes līdzeklis (atšķirībā no kustamām lietām). Tāpēc labākais risinājums ir valsts vests reģistrs. Ar to saistīto nepieciešamību pēc attiecīga aparāta un papildu izdevumiem attiecīgi neitralizē nekustamo īpašumu salīdzinoši lielā vērtība un pārskatāmais skaits. *Prütting (Rn. 131 ff)*

Ar zemesgrāmatas palīdzību tiek īstenots liettiesiskais publicitātes princips, padarot redzamas visas liettiesiskās izmaiņas attiecībā uz konkrēto nekustamo īpašumu, proti, jebkuras liettiesiskā stāvokļa attiecībā uz konkrēto nekustamo īpašumu izmaiņas iespējams uzzināt no zemesgrāmatas ierakstiem.

Zemesgrāmatu tiesību uzdevums ir izveidot zemesgrāmatu kā valsts reģistru, lai tā nodrošinātu zemesgrāmatas satura pareizības augstu garantiju un lai privāttiesiskās apgrozības dalībnieki varētu droši uzticēties zemesgrāmatai. Šajā ziņā jāreķinās ar komplicēta aparāta esību un nekustamo īpašumu apgrozības sadārdzināšanos, jo konsekventi ir runa par lieliem un vērtīgiem objektiem, kas saistīti ar attiecīgiem izdevumiem, lai sasniegtu tiesiskā un saimnieciskā rezultāta drošumu.

Zemesgrāmatu tiesības ir tehniski ārkārtīgi sarežģītas un noteikti nav vienkāršas. Taču tas ir salāgojams, jo nespeciālists, kurš darbojas nekustamo īpašumu jomā, visbiežāk izmanto juridiskos pakalpojumus, un nekustamo īpašumu augstās vērtības dēļ arī var to atļauties. Jebkurā gadījumā zemesgrāmatu tiesības ir viens no lielākajiem tiesību sistēmas un tiesību zinātnes sasniegumiem; tās nodrošina ekonomikas veselīgu funkcionēšanu un sociālo progresu ārkārtīgi svarīgā jomā.

7. Diskusijas par zemesgrāmatu tiesnešu lomu tiesu sistēmā rada arī Satversmes tiesas 2006. gada 14. marta spriedums lietā Nr. 2005-18-01, ar kuru noteikts, ka zemesgrāmatu nodaļas tiesneša lēmums par nekustamā īpašuma ierakstīšanu zemesgrāmatā vai ar nekustamo īpašumu saistītu tiesību nostiprināšanu, „kaut gan tiek noformēts kā tiesas nolēmums (tiesneša lēmums), pēc būtības ir administratīvais akts.” Ņemot vērā, ka Satversmes tiesas spriedumiem ir vispārsaistošs raksturs, tie ir atzīstami par patstāvīgu tiesību avotu, šāda Satversmes tiesas tiesību normas interpretācija ietekmē arī sistēmas turpmāko attīstību.

8. No tiesnešu ar specializāciju zemesgrāmatu lietās izskatāmo lietu skaita būtisku daļu (26 %) veido lietas par saistību izpildi brīdinājuma kārtībā. Veicot zemesgrāmatu tiesnešu integrāciju, nebija paredzēts, ka būs tik liels bezstrīdus lietu skaita pieaugums. Ņemot vērā šo apjomu, sākotnējo integrācijas mērķi – pakāpenisku zemesgrāmatu tiesnešu iespēju uzsākt izskatīt civillietas – nav iespējams īstenot. Zemesgrāmatu tiesneši ir augstas raudzes lietu tiesību speciālisti, līdz ar to šo tiesnešu devums šādu lietu izskatīšanā varētu būt nozīmīgs.

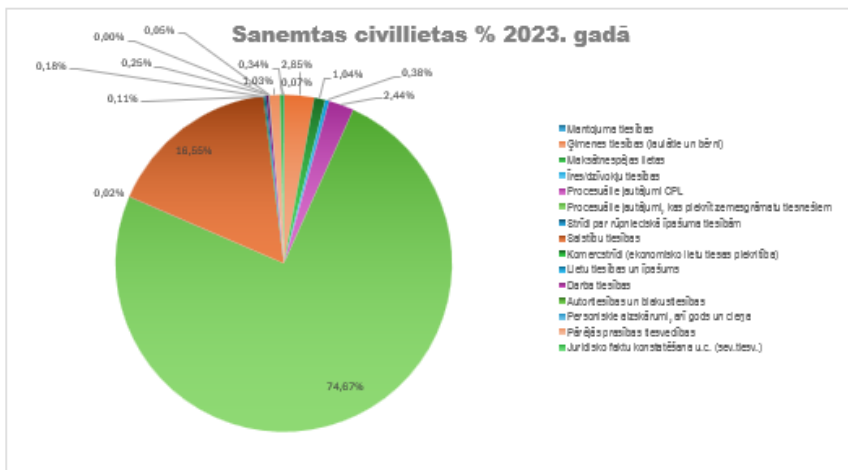
9. 2024.gadā ir vērojama krasa atšķirība starp formāli noteikto amata vietu skaitu un faktiski strādājošo tiesnešu ar specializāciju zemesgrāmatu lietās skaitu.

Tiesneša amata vietu skaits	Faktiskais tiesnešu skaits (01.07.2024.)
71	57

10. Ir konstatējams, ka izskatīto zemesgrāmatu lietu skaits pēdējo piecu gadu laika periodā ir mazliet mazinājies, taču kopumā zemesgrāmatu lietu vešana ir būtiska un lielu cilvēkresursu prasoša tiesu funkcija.

11. Aplūkojot visu ienākošo lietu skaitu pirmās instances tiesās, kvantitatīvi zemesgrāmatu lietas veido ievērojamu apjomu. Ar zaļo krāsu atspoguļoti procesuālie jautājumi, kas piekrīt zemesgrāmatu tiesnešiem (84 003 jeb 74,67%)

12. Faktiskā situācija ar zemesgrāmatu lietu izskatīšanu ir raksturota Tieslietu padomes Efektivitātes darba grupas 2023.gada 7.jūlija ziņojumā “Par zemesgrāmatu nodaļu tiesnešu integrācijas rajona (pilsētas) tiesās reformas izvērtējumu”. Efektivitātes grupa kopumā pozitīvi novērtēja zemesgrāmatu nodaļu tiesnešu integrāciju un apsvēršanai izvirzīja priekšlikumu turpināt integrāciju, izvēloties vienu no šiem variantiem:

- 1) zemesgrāmatu lietas nosakāmas kā atsevišķa specializācija;
- 2) zemesgrāmatu lietu specializācija iekļaujama civillietu specializācijā kā viena no lietu kategorijām kā, piemēram, darba lietas, maksātnespējas lietas, ģimenes lietas;
- 3) Efektivitātes darba grupa papildus ierosināja organizēt starpdisciplināro diskusiju, lai izvērtētu, vai diskusiju par zemesgrāmatu funkcijas turpmāku attīstību, proti – vai jautājumi, kas saistīti ar nekustamā īpašuma tiesību nostiprināšanu, ir lemjami tiesu varas ietvaros vai arī tos iespējams efektīvi īstenot, piemēram, izpildvaras sistēmas ietvaros, nodrošinot līdzīgo funkciju konsolidāciju esošo valsts reģistru sistēmas ietvaros (piemēram, Valsts zemes dienesta vai Uzņēmumu reģistra), izsverot ietekmi uz tiesību sistēmu, apzinot potenciālos ieguvumus un zaudējumus.

13. Efektivitātes darba grupa abu pirmo variantu izvērtēšanā vērsa uzmanību gan uz pozitīvajiem, gan negatīvajiem aspektiem (skat. 2023.gada 7.jūlija ziņojuma "Par zemesgrāmatu nodaļu tiesnešu integrācijas rajona (pilsētas) tiesās reformas izvērtējumu" 58.un 59.punktus).

2. 2024.gada 20.jūnija diskusija "Par zemesgrāmatu specializāciju civillietu nozarē tiesās"

14. 2024.gada 20.jūnijā noritēja darba grupas organizēta diskusija "Par zemesgrāmatu specializāciju civillietu nozarē tiesās". Diskusijā piedalījās tiesneši, kas skata vai ir skatījuši zemesgrāmatu lietas, Senāta Civillietu departamenta pārstāvis, kā arī Notāru padomes priekšsēdētājs, Tieslietu ministrijas pārstāvji, Uzņēmumu reģistra galvenā valsts notāre, Valsts zemes dienesta ģenerāldirektore, Tiesu administrācijas direktors.

15. Pieaicinātie tiesu sistēmas un citu institūciju pārstāvji izteica savu viedokli un vērtējumu par līdzšinējās reformas zemesgrāmatu rezultātiem un iezīmēja potenciālos nākotnes risinājumus (skat. 1. pielikumu).

16. Diskusijas laikā tika izteikti vairāki priekšlikumi par iespējamiem tālākās attīstības virzieniem:

16.1. Zemesgrāmatu lietu specializāciju saglabāt un nostiprināt kā atsevišķu kategoriju civillietu specializācijā vispārējās jurisdikcijas tiesās;

Šī priekšlikuma īstenošanai nepieciešams:

- veidot specializētu tiesnešu atlases procesu, lai izraudzītos jaunos tiesnešus, kas varētu sekmīgi pildīt tieši šīs specializācijas pienākumus;
- Tieslietu akadēmijā nodrošināt specializētas mācības zemesgrāmatu lietu vešanā tiesnešiem, kas skata civillietas.

16.2. Izveidot specializēto tiesu zemesgrāmatu lietu vešanai, kurā arī tiek izskatīti SPIBK, saistības bezstrīdus piespiedu izpildes lietas, sūdzības par ZTI un izsoles aktu apstiprināšana, pieļaujot arī kompetenci vēl citos liettiesiskos jautājumos.

Šī priekšlikuma īstenošanai nepieciešams:

- veikt organizatoriskos un tehnoloģiskos pasākumus specializētas tiesas juridiskai izveidošanai;
- veidot specializētu tiesnešu atlases procesu uz tiesneša vakancēm šajā tiesā, lai aizpildītu vakantās amata vietas ar šajā jomā kvalificētiem kandidātiem.

16.3. Nodot SPIBK lietas zvērinātiem notāriem.

Šī priekšlikuma īstenošanai nepieciešams:

- veikt organizatoriskos un tehnoloģiskos pasākumus lietu nodošanai;
- izveidot apmācības programmas notāru apmācībai strādāt zemesgrāmatu sistēmās un TIS programmā (SPIBK).

16.4. Izveidot tiesas jurista amatu (vecākais tiesneša palīgs ar jurista kvalifikāciju), kura kompetencē nodot tādu zemesgrāmatu lēmumu pieņemšanu un darbību veikšanu, kuru pamatā jau ir tiesas vai citas institūcijas lēmums. Piemēram, par prasības nodrošinājumu, pagaidu aizsardzības līdzekļu, VID lēmumu un ZTI rīkojumu reģistrācija zemesgrāmatā. Lai nodrošinātu finansējumu, amata vietas izveidojamas, izmantojot vakanto tiesneša amata vietu budžetu.

Šī priekšlikuma īstenošanai nepieciešams:

- noteikt prasības amata kandidātiem un definēt amata pilnvaras (kompetenci);

- izveidot speciālu apmācības programmu potenciālajiem pretendentiem.
- 16.5. Sakārtot jau esošo sistēmu, uzlabojot procesu automatizāciju, zemesgrāmatu arhīvu digitalizāciju, un tad vērtēt nepieciešamo tiesnešu skaitu zemesgrāmatu lietu vešanā.
- Šī priekšlikuma īstenošanai nepieciešams:
- uzlabot informācijas sistēmu spēju identificēt un automātiski noraidīt kļūdaini aizpildītos SPIBK pieteikumus;
  - apzināt zemesgrāmatu arhīva stāvokli un nepieciešamos resursus tā pilnīgai digitalizēšanai.
17. Diskusijas dalībnieku vairākums pauda viedokli, ka zemesgrāmatu lietu vešanas funkcija tiesu sistēmā ir sevi attaisnojusi no tiesiskās paļāvības principa un ierakstu uzticamības viedokļa, ko nodrošina tiesneša neatkarība un objektivitāte lēmumu pieņemšanā, un ir saglabājama tiesu pārziņā, vienlaikus pārskatot un deleģējot daļu no šobrīd tiesneša kompetencē esošajiem jautājumiem citai tiesas amatpersonai, piemēram, tiesas juristam.
18. Jau šobrīd kopš zemesgrāmatu izveidošanas valsts ir veikusi lielus ieguldījumus, lai valsts vienotā datorizētā zemesgrāmata būtu integrēta darbam saistītās sistēmās (BIS, VZD u.t.t.) un sniegtu saprotamu un kvalitatīvu pakalpojumu lietotājam. Nebūtu lietderīgi atteikties no šiem resursiem un zinātnības.

3. Tiesas jurists – jauna valsts amatpersona tiesā

19. Ņemot vērā ilgstoši nerisināto jautājumu par tiesneša palīga statusu un tam piesaistīto jautājumu par tiesneša palīgu atalgojumu, tiesu sistēmā nav sakārtota cilvēkresursu plānošana, kas maksimāli nodrošinātu ilgtspējīgu un patstāvīgu tiesu atbalsta personālu. Valsts kontroles ziņojumā “Cilvēkresursu pieejamība un attīstība Latvijas tiesās” uzsvērts, ka nepieciešams izstrādāt risinājumus, kas mazinātu darbinieku mainību Latvijas tiesās.
20. Darba grupa pievienojas Valsts kontroles atzinumam, ka “nav izdevies paplašināt tiesnešu ar specializāciju zemesgrāmatu lietās kompetenci citās lietu kategorijās, kā to paredzēja 2018. gada Zemesgrāmatu nodaļu reforma. 2023. gadā tiesneši ar specializāciju zemesgrāmatu lietās skatījuši vien 101 civillietu un krimināllietu (mutvārdu process) jeb 0,6 % no kopējā saņemto lietu skaita”.⁶ Faktiski zemesgrāmatu nodaļu reforma notikusi formāli, tehniski mainot tiesu struktūru, taču pēc būtības saglabājot iepriekšējo tiesnešu specializācijas modeli.
21. Valsts kontrole norādījusi, ka “situācijā, kurā tiesnešu skaits ar specializāciju zemesgrāmatu lietās pastāvīgi samazinās, bet saņemto nostiprinājumu lūgumu skaits palielinās, Tieslietu ministrija nav atradusi risinājumu un pieņēmusi lēmumu, kā nākotnē nodrošināt efektīvu un ilgtspējīgu nekustamo īpašumu tiesību reģistrāciju, piemēram, par kompetences pārdali starp tiesnesi un tiesneša palīgu (konsultantu), zemesgrāmatu procesa pilnīgu digitalizāciju”.⁷
22. Darba grupas ieskatā pašai tiesu sistēmai ir jānāk klajā ar izsvērtu priekšlikumu, kā turpmāk valstiski tiks nodrošināta nekustamā īpašuma reģistrācija un tiesību nostiprināšana zemesgrāmatā, ņemot vērā, ka šādu darījumu skaits nesamazinās, taču jau tuvākajā laikā tiek prognozēts vēl lielāks zemesgrāmatu specializācijas tiesnešu skaita samazinājums.
23. Darba grupas ieskatā ir nepieciešams pakāpeniski ieviest tiesas jurista amatu, un šādas reformas pirmais posms būtu īstenojams, lai risinātu tiesnešu, kuri izskata zemesgrāmatu lietas, noslodzes

⁶ Cilvēkresursu pieejamība un attīstība Latvijas tiesās. Valsts kontroles ziņojums, 2024, 7.lpp.

⁷ Cilvēkresursu pieejamība un attīstība Latvijas tiesās. Valsts kontroles ziņojums, 2024, 8.lpp.

problemātiku. Noņemot daļu slodzes no tiesnešu, kas specializējas zemesgrāmatu jautājumu izskatīšanā, darba pienākumiem, tiesneši varētu specializēties citu liettiesisko strīdu izskatīšanā arī civillietu specializācijas ietvaros.

24. Darba grupa ierosina veidot jaunu amatu – tiesas jurists, kas būtu valsts amatpersona ar atbilstošu izglītību (jurista kvalifikāciju) un atalgojumu, kas ir ar attiecīgu koeficientu pielāgots tiesneša atalgojumam. Uz tiesas jurista amatu varētu pretendēt tikai personas ar profesionālo maģistra grādu tiesību zinātnē.
25. Darba grupas ieskatā tiesas juristam varētu nodot daļu no lēmumu pieņemšanas kompetences bezstrīdus jautājumos, kas pašreiz ir zemesgrāmatu specializācijas tiesnešu kompetencē, tā panākot labāku tiesnešu resursu pārvaldību un liettiesisko strīdu izskatīšanas kapacitāti tiesās. Darba grupa izsaka priekšlikumu tiesas juristam nodot šādas kompetences:
  - veikt nostiprinājumus un atzīmes, kas pamatoti ar publisku dokumentu;
  - veikt atzīmes zemesgrāmatā (īslaicīgu) nostiprinājumu veikšanai;
  - veikt darbības un pieņemt lēmumus, kas saistītas ar prasības nodrošinājumu atzīmes un ķīlas tiesības atzīmes izdarīšanu;
  - pieņemt lēmumus procedūras jautājumos, kuros tiesa un VID ir veikuši faktu izvērtējumu;
  - pieņemt lēmumus jautājumos, kuros cita valsts institūcija ir aktualizējusi datus;
  - aktualizēt īpašnieka un īpašuma datus uz PMLP iesūtītā pieteikuma pamata;
  - izskatīt pieteikumus par saistību piespiedu izpildīšanu brīdinājuma kārtībā;
  - nostiprināt un dzēst īres tiesības un izskatīt ar privatizāciju saistītos jautājumus.

Papildus var apsvērt citus civilprocesuālus jautājumus, ko nodot amatpersonas kompetencē, piemēram:

- nolēmumus par minimālo uzturlīdzekļu piedziņu;
  - lēmumus par nekustamā īpašuma labprātīgu pārdošanu izolē tiesas ceļā (CPL 49.nodaļa);
  - lēmumus jautājumos par tiesas izdevumiem un drošības naudu, piemēram, par valsts nodevas atmaksu vai tiesas izdevumu un drošības naudas iemaksāšanu neatbilstošā valsts budžeta kontā;
  - par dalībnieka aizstāšanu lietās, kurās spriedums stājies spēkā.
26. Vienlaicīgi nepieciešams uzlabot tehnisko sistēmu darbību, automatizēt tos procesus, kas nodrošina kļūdaino SPIBK pieteikumu (nepilnīgi un tehniski nepareizi aizpildīti) automātisku identificēšanu un nepieļautu to iesniegšanu tiesā.
  27. Darba grupa šā ziņojuma ietvarā nav veikusi aprēķinus, kā varētu mainīties tiesas darbinieku proporcionālā struktūra pēc jauna amata štata vietu izveides. No resursu plānošanas un prognozējamā amata pienākumu apjoma viedokļa jauna amata ieviešana, iespējams, varētu tikt organizēta, izmantojot neaizpildītās vakances.
  28. Tiesas juristu apmācība Tieslietu akadēmijas ietvaros organizējama, izmantojot zemesgrāmatu specializācijā strādājošo tiesnešu pieredzi un zināšanas.

4. Darba grupas secinājumi un priekšlikumi

29. Zemesgrāmatu process ir bezstrīdus process (jeb tiesību apsardzības process), kas tiek vests pēc civilprocesuālajiem, nevis administratīvā procesa principiem un tiesību normām, un ir uzskatāms par daļu no civilprocesa.

30. Darba apjoma pieaugums un zemesgrāmatu specializācijā strādājošo tiesnešu skaita samazinājums ir radījis šajā specializācijā strādājošo tiesnešu slodzes pieaugumu. Faktiskā situācija pieprasa tiesu sistēmai būt elastīgai, aktīvi pielāgojot tehnoloģiju radītās iespējas tiesas darba efektivitātes celšanai, piemēram, dokumentu apstrādē, rast risinājumus esošo resursu ietvarā, kā arī mainīt iekšējās organizācijas pamatprincipus.
31. Zemesgrāmatu lietu vešana būtu saglabājama kā tiesu varas funkcija un kā viena no tiesu specializācijām civiltiesību nozarē.
32. Apzinoties prognozējamo zemesgrāmatu specializācijas tiesnešu skaita samazinājumu, jāīsteno lēmumu pieņemšanas kompetenču pārdale, veidojot tiesas jurista (valsts amatpersonas) amatu tiesās ar konkurētspējīgu atalgojumu. Šāda institūta ieviešana uzsākama, nododot tiesas juristam noteiktas funkcijas no zemesgrāmatu specializācijas tiesnešu kompetences, lai daļēji pārņemtu mazāk komplicēto lēmumu pieņemšanu un atbrīvotu tiesnešu ar specializāciju zemesgrāmatu lietās darba noslodzi.
33. Tiesas jurista amats iekļaujams likuma “Par tiesu varu” 16. nodaļā “Tiesu darbinieki”, nosakot amata pienākumu izpildei nepieciešamās prasības. Tieslietu akadēmijā izveidojama speciāla mācību programma, paredzot stažēšanās kārtību.
34. Tiesas jurista kompetencē ir nododami jautājumi, kas saistīti ar atzīmju izdarīšanu pēc tiesas vai citu institūciju pieņemtajiem lēmumiem, kā arī tehnisko izmaiņu aktualizēšana (sīkāk skat. 25.punktu).
35. Atbrīvojot zemesgrāmatu specializācijas tiesnešus no 25.punktā uzskaitīto darbību veikšanas, zemesgrāmatu tiesnešiem var nodot izskatīšanā liettiesiskos prasījumus, kā tas bija paredzēts, uzsākot reformu.
36. Uzlabojama procesu automatizācija, novēršot kļūdaini aizpildīto SPIBK pieteikumu saņemšanu tiesā.
37. Darba grupa aicina apzināt zemesgrāmatu arhīvu situāciju un rosināt pasākumus arhīvu digitalizēšanai, kas ļautu paātrināt zemesgrāmatu jautājumu izskatīšanu.
38. Darba grupa aicina Tieslietu padomi vērst uzmanību uz nepieciešamību Tieslietu akadēmijā izstrādāt un uzturēt starpdisciplinārās mācību programmas un diskusijas sadarbībā ar Latvijas Zvērinātu notāru padomi un Latvijas Zvērinātu tiesu izpildītāju padomi par zemesgrāmatu jautājumiem.

Pielikums: Diskusija “Par zemesgrāmatu specializāciju civillietu nozarē tiesās” (20.06.2024.)
Apaļā galda diskusijas dalībnieku priekšlasījumu tēzes.